

Національна академія наук України
Інститут історії України
Міністерство освіти і науки України
Академія митної служби України

Сьома міжнародна наукова конференція

ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ ТА МИТА

24–25 жовтня 2013 р.
Дніпропетровськ

Тези доповідей

Київ 2013

розпорядженні 60–62 корабля. Але хліб експортувався не лише в Афіни, і крім хліба також ввозилися солоня риба, будівельний ліс, продукція скотарства і виноробства. Тому можна припустити, що торговельний флот Боспору – це 80–100 суден. Якщо ж узяти до уваги розрахунки середньорічного зернового експорту Спартоکیدів до Аттики у 800 тис. медимнів, що робить їх А. Кацевалов, кількість кораблів потрібно буде збільшити майже вдвічі, що складатиме близько 120 суден тільки для вивезення хліба в Афіни. Загальна ж чисельність торговельного флоту Боспору IV ст. до н. е. могла б скласти 140–160 кораблів. Ця кількість ґрунтується як на різних оцінках хлібного експорту Спартоکیدів в Афіни, відповідно до цифр, наведених Демосфеном і Страбонном, так і на розрахунках В. Н. Таскаєва і Л. П. Маринович. Утім, ми не маємо прямих даних, що зерно та інші товари ввозилися і завозилися (так! – адже назад порожняком транспорт ніхто ганяти б не став) виключно боспорськими суднами. А тому необхідно усвідомлювати, що отримані цифри у 80–100 або 140–160 кораблів є, за великим рахунком, гіпотетичними.

Для римської доби ми не маємо вихідних цифр для подібних підрахунків. Утім, можна припустити приблизну відповідність розмірів боспорського хлібного експорту IV ст. до н. е. експортній потужності Боспору II–III ст. н. е. З огляду на розширення територіальних меж царства в Тавриці за Савромата II і Рескупорида, таке припущення виглядає цілком логічним. Зображення торговельних боспорських суден, зроблені на фанаторійському грузилі, в розписі пантікапейського склепу 1894 р. і склепу 1901 р., дали підстави І. Д. Марченку зробити висновок, що боспорське звичайне торгове судно мало той самий конструктивний устрій, ту саму систему управління вітрилами, що й судна торгового флоту Римської імперії.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ АГОРАНОМИИ НА БОСПОРЕ (ПО МАТЕРИАЛАМ МАГИСТРАТСКИХ КЛЕЙМ ИЗ ГЕРМОНАССЫ И КИТЕЯ)

Грибанов Денис Викторович
Харьковский исторический музей

Агораномия являлась одной из самых распространенных в греческом мире магистратур, деятельность которой была непосредственно связана с регулированием торговых отношений и фискальной политикой государства в сфере розничной торговли. Существование рыночных надзирателей (агораномов) в полисах Боспора подтверждается соответствующими контрольными магистратскими надписями и клеймами на весовых гириях и мерных сосудах раннеспартокидовского периода. Однако по причине отсутствия соответст-

вующих свидетельств в лапидарной эпиграфике, до недавнего времени вопрос о деятельности на Боспоре данной магистратуры практически не привлекал внимания исследователей. Тем не менее, накопленный на сегодняшний день эпиграфический материал, на наш взгляд, позволяет исследовать не только общие черты, но и специфику организации агораномии на Боспоре.

В этом отношении особый интерес привлекает находка двух схожих агораномных клейм в Гермонассе и Китее. В Гермонассе на том месте, где находилось большое общественное здание IV в. до н.э. (т.н. “пританей”) был обнаружен набор из четырёх мерных сосудов, три из которых имели магистратские клейма. В одном из этих клейм упоминается магистрат Поликсен, сын Сатириона. Характер письма позволяет датировать это клеймо второй половиной IV – началом III вв. до н.э.

Схожее имя и патронимик, только в обратной последовательности – Сатирион, сын Поликсенида, также известно по магистратской надписи на мерном сосуде, найденном в Китее. Как и в случае с гермонасским клеймом, имя Сатириона, сына Поликсенида, не сопровождалось указанием на должность. Е. А. Молев высказал мнение, что Сатирион был астиномом и осуществлял контроль над керамическим производством в Китее в эллинистическую эпоху. Однако сопоставление данного клейма с магистратскими надписями из других городов Боспора и, в частности, с гермонасскими клеймами, на наш взгляд, позволяет усматривать в Сатирионе другое должностное лицо – агоранома. Схожие агораномные клейма, не содержащие упоминания самой магистратской должности, известны и по находкам в Ольвии. Необходимо отметить, что на мерные сосуды клейма ставились не столько в рамках государственного контроля над керамическим производством, сколько в целях контроля над весами и мерами, что являлось специфической функцией именно агораномов.

Сходство имен Поликсена, сына Сатириона, и Сатириона, сына Поликсенида, безусловно, указывает на их близкородственную связь. Вероятно, они приходились друг другу отцом и сыном и принадлежали к одной из знатных боспорских семей, в которой по мужской линии передавалось аристократическое родовое имя Поликсен (или Поликсенид). С учётом этого факта, а также общего сходства гермонасского и китейского клейм, можно предположить, что они происходили из одного и того же боспорского полиса.

Сделанные наблюдения позволяют сформулировать некоторые предварительные выводы относительно специфики организации боспорской агораномии. Можно говорить о том, что традиции регулирования розничной торговли на Боспоре в раннеспартокидовский период были уже достаточно устоявшимися. Различия во внешних проявлениях деятельности агораномов в

отдельных полисах Боспора, очевидно, были связаны именно с местной спецификой организации данной магистратуры. С другой стороны, в рамках раннеспартокидовского государства могла иметь место и некоторая унификация административного регулирования торговых отношений, а также стандартов мер и весов, на что косвенно указывает рассмотренный нами пример использования мерных сосудов общего происхождения в двух разных боспорских городах.

СОЦІАЛЬНА ЕТИКА ТОРГІВЛІ У ВІЗАНТІЇ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Домановський Андрій Миколайович

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

...І знайшов Він, що продавали у храмі...

...Він вигнав із храму всіх... І сказав...:

“...не розіть із дому Отця Мого дому торгового!”

Євангеліє від св. Івана, 2:13–16 (переклад І. Огієнка).

Наведена цитата з Нового Заповіту не випадкова – вона має, з одного боку, заактуалізувати у пам’яті порівняння певної зідеалізованої Візантії з монастирем чи храмом, доволі часті у різного ґатунку богословській чи культурологічній літературі. З другого боку, саме вона якнайкраще символічно втілює головну дослідницьку проблему наведеної у назві теми. Спробуємо виокремити окремі напрями, принципи, підходи тощо майбутнього дослідження питання:

1. *Ставлення до торгівлі у візантійському суспільстві на різних етапах його розвитку.* Умовно можна виділити пізньовізантійську добу (IV–VI ст.), час становлення Візантійської цивілізації разом із (чи окремо – все залежатиме від можливостей отримання інформації з джерел і вибору “дослідницької оптики”) вкрай цікавою та важливою у багатьох аспектах, зокрема, й у ставленні до торгівлі добою іконоборства (VII – перша половина IX ст.), розквіт Візантійської імперії за середньовізантійської доби (IX–XII ст., хоча, знову таки, якщо дозволятимуть джерела, цілком можливим і навіть необхідним видається виділення у цьому довгому періоді кількох етапів), нарешті – пізньовізантійська доба (XIII – середина XV ст.) і навіть ставлення до торгівлі у пост-візантійському суспільстві (суспільствах) кола впливу Візантійської цивілізації. Звичайно, останній етап “Візантії після Візантії” вже точно має бути виділений у якості цілком окремого і самостійного об’єкту та предмету дослідження і за багатьма параметрами (і хронологічний з них, можливо, не найголовніший) виходить за межі заявленої теми.

2. *Ставлення до торгівлі у різних прошарках і групах візантійського суспільства.* Джерела дають можливість доволі чітко прослідкувати вагомі